

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

DAVID ČERNOCH

**První rybníky – mapování prvních písemných zmínek o
rybnících na území ČR**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: **Mgr. Jindřich Frajer, Ph.D.**

Olomouc 2023

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): David Černoš (R20739)

Studijní obor: Geografie pro vzdělávání major/Historie se zaměřením na vzdělávání minor

Název práce: První rybníky – mapování prvních písemných zmínek o rybnících na území ČR

Title of thesis: The first ponds – mapping of the first written mentions of ponds in the Czech Republic

Vedoucí práce: Mgr. Jindřich Frajer, Ph.D.

Rozsah práce:

37 stran + 1 strana příloh

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá prvními písemnými zmínkami o rybnících na našem území. Cílem bylo získat, co největší možný počet zmínek. K tomuto účelu byly využity dostupné edice středověkých písemných pramenů. Ze kterých byla následně vytvořena prostorová databáze. Použitou metodou bylo fulltextové vyhledávání, které usnadnilo vyhledat jednotlivé zmínky. Na základě výsledků lze konstatovat, že počet historických rybníků byl mnohem větší, než tomu tak je v dnešní době. Největší zastoupení vodních nádrží bylo v 15. století, kdy české rybníkářství bylo na vrcholu své slávy.

Klíčová slova: rybník, zmínka, mapování, století, středověk

Abstract:

The bachelor thesis deals with the first written references to ponds in our territory. The aim was to obtain as many mentions as possible. For this purpose, the available editions of medieval written sources were used. A spatial database was subsequently created from these. The method used was full-text search, which made it easier to find individual references. Based on the results, it can be concluded that the number of historic ponds was much greater than it is today. The largest number of reservoirs was in the 15th century, when Bohemian pond-making was at its peak.

Key words: pond, mention, mapping, century, Middle Ages

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením
Mgr. Jindřicha Frajera, Ph.D. a uvedl jsem v seznamu veškerou použitou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne: 30. 4. 2023

Podpis:

Chtěl bych tímto poděkovat mému vedoucímu Mgr. Jindřichovi Frajerovi, Ph.D. za cenné rady a pomoc při psaní této práce. Dále bych chtěl vyjádřit velké díky své rodině a svým přátelům a spolužákům z geografie za podporu ve studiu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: David ČERNOCH
Osobní číslo: R20739
Studijní program: B0114A330002 Geografie pro vzdělávání
Téma práce: První rybníky – mapování prvních písemných zmínek o rybnících na území ČR
Zadávací katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat prvními písemnými zmínkami o rybnících (malých vodních nádržích) na našem území. K tomuto účelu využije dostupné edice středověkých písemných pramenů, ze kterých budou získány potřebné informace pro zhotovení prostorové databáze. Předpokládá se práce s GIS a tvorba kartografických výstupů.

Rozsah pracovní zprávy: 5 000 – 8 000 slov
Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

CZECH MEDIEVAL SOURCES FONTES, dostupné z <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php> (cit. 20.3.2022)
HOFFMANN, R. C. (2002): Carps, Cods, Connections: New Fisheries in the Medieval European Economy and Environment. In: Henninger-Voss, M., J. (ed.) Animals in Human Histories. University of Rochester Press, Rochester, 3–56.
HURT, R. (1960): Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku 1. a 2. díl. Krajské nakladatelství v Opavě: Opava. 597 s.
KNOWLES, A. K. ed. (2002): Past Time, Past Place: GIS for History. ESRI Press: Redlands. 250 s.
PAVELKOVÁ, R., FRAJER, J., NETOPIL, P. a kol. (2014): Historické rybníky České republiky: srovnání současnosti se stavem v 2. polovině 19. století. Výzkumný ústav vodohospodářský T.G.M. Praha. 168 s.
TEPLÝ, F. (1937): Příspěvky k dějinám českého rybníkářství. Min. zemědělství Republiky československé: Praha. 244 s.
UPEX, S. G. (2004): The Uses and Functions of Ponds within Early Landscapes in the East Midlands. The Agricultural History Review, 52 (4), 125–140.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jindřich Frajer, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání bakalářské práce: 22. března 2022
Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2023

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 22. března 2022

Seznam použitých zkratk

ČSÚ – Český statistický úřad

ZSJ – Základní sídelní jednotka

OBSAH

Úvod.....	9
1. Cíle práce.....	10
2. Metodika práce	11
3. Vymezení pojmu rybník	13
3. 1. Kupní smlouvy o rybníkářství	14
4. Historie rybníkářství.....	15
4. 1. Počátky rybníkářství ve světě.....	15
4. 2. Počátky rybníkářství na našem území	16
4. 3. Zlatá éra rybníkářství.....	17
4. 4. Úpadek rybníkářství	18
4. 5. Digital a spatial humanities	19
5. Mapování zmínek o prvních rybnících.....	21
5. 1. František Graus.....	21
5. 2. Michael Aston	22
6. Výzkumná část.....	23
6. 1. Postup	23
6. 2. Výsledky.....	24
7. Diskuze	31
8. Závěr.....	33
9. Summary	34
10. Seznam literatury	35
10.1 Knihy	35
10.2 Akademické práce	36
10.3 Internetové zdroje.....	36
11. Seznam grafů, map, obrázků a tabulek.....	37
12. Přílohy	38

Úvod

Rybníkářství je v České republice dlouholetá tradice. U málokteré země můžeme říct o jejím bohatství na rybníky, jako právě u nás. K jejich rozvoji u nás došlo ve středověku, kdy se tak rybníky staly důležitou součástí hospodářství. Ve středověku se tak téměř v každé vesnici minimálně jeden nebo dva rybníky vždy nacházely. Budovaly se v nejúrodnějších nížinách, i v kopcích. Na venkově, i v blízkosti měst. Zkrátka všude, kde k tomu byly vhodné klimatické podmínky. Nejvíce rybníků se soustředilo v okolí Prahy, kde byl vždy zajištěný velký odbyt ryb. Dále to byly jižní Čechy, kde se postupně začínaly vytvářet nejvýznamnější rybníční soustavy u nás: na Třeboňsku, Vodňansku, Jindřichohradecku a Blatensku. Záslouhou budování umělých vodních nádrží rostl obchod s rybami. Na trzích se začal prodávat kapr a ten se tak postupně stal trvalým hostem na všech stolech každé společenské vrstvy, který si časem prosadil expanzi do zahraničí.

Díky bohatému množství záznamů o rybnících v historických písemných pramenech toto téma zůstane vždy aktuální pro dnešní a budoucí generace. Spoustu z nich se dochovalo do dnešní doby, kdy stále slouží k chovu ryb nebo jako zdroj vody. Některé jsou dokonce určeny pro rekreační využití, nebo mohou fungovat jako krajinný prvek, který tak obohacuje vizuální charakter krajiny a přidává jí tak specifický estetický prvek.

Téma mé bakalářské práce je zajímavé a unikátní v tom, že téměř nikdo se ničím stejným nebo podobným nezabýval. Ve většině případů se odborné práce soustředí vždy na pouze konkrétní lokalitu rybníků na území ČR, kterou sice rozeberou dopodrobna, ale nemusí tam vždy zachytit ty zajímavé nebo poučné informace. Proto se ve své práci snažím poukázat na první zmínky o rybnících z obecného měřítko, kdy se snažím přispět svým vlastním výzkumem pro jakéhokoli jedince, který projeví sebemenší zájem o toto téma.

1. Cíle práce

Cílem mé bakalářské práce je s pomocí dostupných středověkých pramenů a tematické sekundární literatury zpracovat první zmínky o rybnících na území České republiky. Snaha získat co největší množství historických zmínek o rybnících. Cílem je zjištění výskytu rybníků v pramenech a jejich následná lokalizace, případné zjištění jmen rybníků.

V praktické části je cílem zaznamenat jednotlivé zmínky podle jednotlivých kritérií, podle mnou vybraných atributů. Pomocí programu GIS pak vytvořit kartografické výstupy. Jak již z názvu práce vyplývá, hlavním tématem zde budou převážně rybníky či vodní nádrže.

Práce se zaměřuje na zmínky o obcích, u kterých se tehdejší rybníky nacházely. Buď se jednalo o rybníky obecní, či přímo konkrétní. V některých případech došlo k zániku tamější vesnice, proto jsem ve své databázi danou zmínku zařadil pod katastr současné nejbližší obce.

2. Metodika práce

Při tvorbě své bakalářské práce jsem využil informace z různých zdrojů. Má práce je založena na kabinetním archivním výzkumu, kdy pracuji s edicemi pramenného materiálu a rozsáhlou rešerší sekundární literatury. Základem pro mě bylo čerpání z primárních a sekundárních zdrojů.

Primární zdroje byly především středověké historické prameny, které jsem čerpal z české webové stránky Czech medieval sources FONTES. Prameny, odkud jsem získal největší množství zmínek byly zejména *Archiv český* a *Zemské desky*. V menším míře zase *Codex iuris municipalis*, *Reliquiae tabularum terrae* nebo *Akta soudní*. Potřebné informace jsem si zde filtroval ve fulltextovém vyhledávání pomocí slov „ryb“ a „rybník“, kde mi to následně nabídlo seznam pramenů, kde se dané slovo v textu vyskytuje. Odtud jsem si každou zmínku postupně sepsal do své databáze, kde jsem si vše rozdělil podle jednotlivých atributů. Na závěru mé práce v přílohách se nachází seznam edic pramenů, ze kterých bylo čerpáno při vytvoření mé databáze (viz. příloha č. 1).

Spousta záznamů byla také v latině. V takovém případě jsem použil latinská slova a to „*piscina*“ a „*piscinas*“. Kromě těchto slov jsem také použil slovo „*obstaculum*“, v překladu nádrže (tzv. stavy). Ovšem tento pojem se vyskytoval velice ojediněle.

Sekundární zdroje jsem převážně čerpal z tištěných monografií. A to zejména z knihy *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku I. díl* (Hurt 1960). Zde jsou rybníky rozepsané v téměř každé oblasti na Moravě a ve Slezsku. Především první kapitola zaměřující se na počátky rybníkářství. Kniha je psána českým jazykem, proto jsem zde filtroval informace pomocí slova „ryb“ a „rybník“. Dále jsem čerpal z knihy *Dějin venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II. díl* (Graus 1957). V kapitole přílohy se vyskytují doklady o nově založených rybnících, ke kterým je dokonce vytvořena i mapa (viz obr. č. 1). Odtud jsem čerpal zmínky podle jednotlivých obcí.

Mezi další zdroje práce řadím *Lesk a sláva českého rybníkářství* (Andreska 1997), *Z historie českých rybníků* (Janeček 1995), *Z historie výstavby rybníků v Čechách, zejména na Třeboňsku* (Malý 1984), *Naše rybníky a přehradní jezera* (Míka 1963), *Význam jihočeského rybníkářství – jeho vznik a vývoj* (Mokrý 1931), *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství* (Teplý 1937).

Kromě tištěných monografií jsem filtroval klíčová slova jako např.: „*nejstarší rybník*“ nebo „*první rybník*“ v digitální knihovně Kramerius, kde jsem prošel několik různorodých knih

či odborných prací, odkud jsem svoji databázi doplnil dalšími zmínkami (Borový 1927), (Domečka 1893), (Franta 1880), (Prášek 1913), (Rynešová 1932).

3. Vymezení pojmu rybník

Nejprve si definujeme pojem rybník. Jedná se o vodní nádrž, která je uměle vybudována s přírodním dnem, jejímž hlavním účelem je chov ryb. K funkci a účelu rybníku musí být zapotřebí hráze, nádrž, přírodní dno a v poslední řadě technická vybavenost kvůli regulaci vodní hladiny (Liebscher a Rendek 2010).

Ve většině případů byly rybníky postaveny za použití maximální míry přírodních materiálů v nejbližším okolí. Nejčastěji se jednalo o jíl nebo lomový kámen. Dřevo bylo používáno na zpevnění hráze (Křivánek et kol. 2012).

V minulosti se rybníky definovaly dvěma způsoby. Starší název byl stav (latinsky *obstaculum*) a novější název byl rybník (latinsky *piscina*) (Andreska 1997). Za vlády Karla IV. byly v listinách pojmy rozlišovány (Křivánek et kol. 2012). Piscina byl běžný obecný termín, který se používal k označení jakékoli umělé vodní nádrže, ať už ke koupání, pití nebo chovu ryb (Higginbotham 2012).

Stavy vznikaly na vhodném místě tak, že vodní plocha byla v nejbližší vzdálenosti, často s příkopem zasahujícím do rybníku, zpevněný kůly a dřevěným hrazením. Jako typický příklad takového stavu je často uváděn na Jindřichohradecku rybník Pěněnský. Řemeslníci, kteří budovali „stavy“, se nazývali stavaři. V rybářství se ze dřeva vyráběly kromě přepravních nádob také výpustní zařízení a splavy. Stavy byly nezbytnou součástí odvodňování a zúrodnění zamokřených oblastí, bez nich by nemohlo dojít k vyšlechtění půdy a ležela by ladem (Janeček 1995). Nicméně do dnešní doby se žádný příklad „stavu“ nedochoval (Křivánek et kol. 2012).

Královské záznamy z 12. až 14. století v Anglii poukazují na tři latinské termíny, které se používaly při popisu rybníků: „*vivarium*“, „*stagnum*“ a „*servatorium*“. Vypadá to ale, že si pojmy nemusely býti rovné, jak se může jevit na první pohled.

Vivarium se zdál být celým komplexem rybníků a mohl mít širší význam, který nemusel nutně souviset s rybami, ve skutečnosti mohl odkazovat na jiné výběhy pro zvířata. Stagnum označoval stojatou vodní nádrž, přírodní nebo umělou, kde se mohly chovat ryby. Mohl se tedy vztahovat k mlýnu stejně jako k rybníku s rybami. Stagnum vyjadřoval význam stojaté vody a používal se k označení přílivové nádrže, kde bylo možné chovat ryby. Ačkoli se často nesprávně vykládá jako rybník, pojem „*cetaria*“ nebo „*cetarium*“ označoval nádrž na solení ryb a je nejčastěji spojován se španělským rybolovem (Higginbotham 2012). Servatorium mohlo být nějaký typ úložiště, možná skladiště (Aston 1988).

3. 1. Kupní smlouvy o rybníkářství

V písemných pramenech zněla většina zmínek o rybnících takto: „*ves s lukami, lesy, řekami, potoky, pastvinami, rybníky*“ a podobné. V takovém případě se jednalo o zmínku, která byla součástí kupní smlouvy, kde docházelo k prodeji celé vsi a vše, co k ní náleželo. „*Vším panstvím, co k tomu přísluší*“. Tedy rybníky, potoky, pastviny, pole, louky, lesy nebo úlehle (dočasně úmyslně neobdělávané pole). A mnohé další.

V písemných listinách se obvykle uvádělo jméno prodávajícího, kupujícího a dalších svědků, kteří byli přítomni při podpisu smlouvy. Dále se zde zapisovaly podrobnosti o rybníku, jako jsou jeho rozměry, pozemkové vlastnictví, voda zdroje, případná práva třetích stran a další důležité informace.

Smlouva také stanovila kupní cenu a podmínky platby, jakož i podrobnosti o převzetí vlastnictví rybníka. Někdy se v smlouvě stanovilo, že prodávající zůstane na místě jako správce rybníka, aby mohl pomoci s jeho udržováním a správou.

Ve většině případů nebyl ani specifikován přesný počet rybníků. Některé listiny obsahovaly celkovou sumu, za kolik grošů se daný statek odkoupil, což ale nebylo pravidlem. V době vlády Karla IV. se často vyskytovaly darovací listiny, kde panovník uděloval církevním organizacím rybníky, rybáře či haltýře (umělé vodní nádrže menších rozměrů, sloužící k zachování čerstvosti ryb).

Kromě kupeckých smluv o prodej rybníku, existovaly také smlouvy, které se zabývaly zatápním rybníků. Ve zlaté éře rybníkářství to bylo poněkud běžné, kdy rybníky překračovaly hranice sousedních pozemků. Vzhledem k rostoucímu nepokoji mezi občany se takové případy řešily právní cestou. Jednalo se totiž o zásah do feudálního pozemkového vlastnictví, kde se na to vztahovaly normy zemského práva (Válka 1962).

4. Historie rybníkářství

4. 1. Počátky rybníkářství ve světě

Česká republika je sice bohatá na množství rybníků a její samotnou historii, ale v porovnání s jinými státy jsme nebyli první. Průkopníci prvních rybníků byli právě Čína, Izrael a Egypt, kde byly stavěny rybníky, které napájely kanály. Bylo tomu tak již mnoho let přes našim letopočtem (až 2 tis. let př. n. l.) (Křivánek et kol. 2012). Např v Palestině se stavěly vodní nádrže kvůli nedostatku srážkové vody (Rozkošný 2015).

Na počátku našeho letopočtu přišel rozmach ve Starověkém Řecku a Římě, kde docházelo k budování vodních nádrží, které byly součástí vodovodů a akvaduktů. Jeden z klíčových důvodů, proč již v té době docházelo k budování mělkých nádrží, bylo zadržování vody. Osadníci potřebovali z nádrží zavlažovat zemědělskou půdu v období sucha nebo nádrže sloužily jako zdroj vody (Křivánek et kol. 2012).

V Římské říši existovaly dva typy rybníků, které se rozlišovaly podle jejich funkce. První byly sladkovodní rybníky, o které se starali obyčejní lidé za účelem zisku. Druhý typ byly rybníky s mořskou vodou, které šlechta chovala spíše pro podívanou než pro zdroj příjmů. Nejpravděpodobnější druh ryb, které se choval v těchto sladkovodních rybnících byl pstruh, plotice, okoun a lín. U mořských ryb to byl zase úhoř, parmice, kambala a okoun (Aston 1988).

Většina výše uvedených klasických odkazů se týká rybníků spojených s venkovskými domy nebo vilami. Stísněné podmínky většiny římských měst jistě vylučovaly výstavbu větších než malých okrasných bazénků v atriích městských obydlí, jak je vidět v Pompejích (Aston 1988).

Itálie tak disponuje největším počtem rybníků a podle všech starověkých zpráv je místem nejstaršího a největšího zájmu o výstavbu velkých hrází pro chov ryb. Anglická kniha „*Piscina: Artificial Fishponds in Roman Italy*“ zahrnuje jak přímořské ohrady, o nichž se zmiňují antičtí autoři, tak vnitrozemské rybníky, které jsou v literárních zprávách opomíjeny (Higginbotham 2012).

Když se podíváme na severozápad, konkrétně do Velké Británie, kde tamní studie poukazuje na řadu královských hradů a domů na konci 12. století, které byly vybaveny rybníky. Již ve 13. století se jeví bohatá dokumentace o rybnících, které jsou již v provozu a často potřebují rekonstrukci. Opravy rybníků přikazovaly samotní králové, kteří to dále adresovali lordovi hrabství, kde se konkrétní rybník nacházel. Finanční prostředky na opravu vždy zajišťovalo dané panství (Aston 1988).

4. 2. Počátky rybníkářství na našem území

Keltové by mohli být prvními architekty rybníků na našem území, což ale nepotvrzuje všechny zdroje, pouze některé. Keltové na našem území ve 3. a 4. století hledali zlato a ostatní cenné kovy, konkrétně na Šumavsku, Českomoravské vysočině a oblasti Podyjí. Docházelo tedy k budování prvních primitivních vodních nádrží kvůli rýžování cenných kovů, kdy potřebovali obrovské vodní zásoby (Bláhová 2014).

Po Keltech na naše území dorazili Slované ze severovýchodu okolo 6. století. Slované byli zkušení v lovu ryb a také v zadržování ryb v tišínách. Tato doba se řadí jako jedna z prvních dob, kdy dochází k budování rybníků na našem území. Rybníky byly na samotném počátku stavby, proto se není čemu divit, když tyto rybníky byly stavěny v mírných kopcích, což ze současného hlediska není nejlepší řešení. Jejich záměrem ale byla snaha o zachování, co možno největšího množství ryb na malém území. Velká hloubka těchto malých vodních nádrží tak umožnila celoroční přežití ryb, s důrazem na zimní období. S odstupem času se však rybníky začaly stavět také na rovnějších terénech (Gdulová 2014, Krivánek et kol. 2012).

Břevnovský klášter zaznamenal existenci vodní nádrže v osadě u Prahy s názvem Rybníček. Nádrž sloužila jako zdroj pitné a užitkové vody. Jedná se sice o nepřímo potvrzující písemnou zmínku z roku 993, ale archeologové podle výzkumu zdejší možný výskyt několika menších rybníků potvrdily (Pokorný 2009, Rozkošný 2015).

První historicky doložená zmínka pochází z Kosmovy kroniky z roku 1034, kdy Sázavský klášter dostává rybník v Chotouňi. Podobné údaje ukazuje kronika o založení třebíčského kostela s pomocí vesnice s názvem Rybník. Tento autor také zmínil existenci rybníku Klášter u Nepomuku, který pravděpodobně pochází z doby založení cisterciáckého kláštera v roce 1144. Tento rybník zde leží dodnes a je považován mezi nejstarší (Pokorný 2009). V další zmínce z roku 1115 při založení kláštera Kladrub se píše o rybáři pod Prosekem. V listině dochází také ke zmínce o stavbě nového mlýna, což byl důvod k regulaci vodní říčky (Teplý 1937).

Klášterní panství byly velice vyhledávané lokality pro budování rybníků ve volné přírodě, z období klášterní kolonizace, která probíhala v 11. až 13. století (Andreska 1997). Rybníky za období mnišských řádů sloužily jako postní zdroj jídla, zásobárna energie pro pohon mlýnů, stoup a hamrů. Z tohoto období pochází např. Máchovo jezero, které mělo původní název Velký rybník (Pokorný 2009).

Na Moravě vznikaly rybníky také v podobné době. Konkrétně roku 1078, kdy Klášterní Hradisko, bývalý klášter v Olomouci, kde se na jeho statcích vyskytovaly dva rybníky – Vydoma a Tekale (Andreska 1997). Další zmínka pochází z roku 1263, která se týká Bránského rybníka, který byl původně Opatského z konventu cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou (Pokorný 2009).

Psané prameny, které tedy poukazují na první zmínky o rybnících, aniž by zmiňovali jejich jméno či přesnější lokaci, pocházejí až ze 13. století. Tyto rybníky většinou spadaly pod církevní vlastnictví. Následující 14. století bývá považováno za pomalý rozmach budování rybníků. Sice jeho první polovina století nemá příliš velké množství zmínek o rybnících, v druhé polovině se to ovšem změnilo a zmínek začínalo být hojný počet, zejména tedy v poslední čtvrtině století. Mohlo to být zapříčiněné dostupností kvateren zemských desek, které jsou dochovány od roku 1380 v nepřetržité řadě, starší kvaterny se dochovaly pouze částečně nebo se nedochovaly vůbec (Teplý 2008).

K rozmachu rybníční soustavy docházelo také za vlády Karla IV, především na Pardubicku. Rybníky byly vybudovány ze státních prostředků. Jeho pravá ruka, arcibiskup Arnošt z Pardubic mu pomáhal v otázkách hospodářských, tak i se zakládáním rybníků (Teplý 1937). Kyjský rybník, jeden z největších rybníků v pražském okolí, který Arnošt sám založil, stojí dodnes. Kromě Kyjského rybníku se z Karlovy doby také dochovaly jihočeské Dvořiště, Holná, Bošilecký, Záblatský nebo také Máchovo jezero na Liberecku (Andreska 1997).

Před husitskými válkami měla téměř každá malá vesnice alespoň 1 nebo 2 obecní rybníky v jižním kraji. Nicméně války byly klíčovým důvodem, proč bylo rybníkářství na nějakou dobu pozastaveno (Teplý 1937).

4. 3. Zlatá éra rybníkářství

Nejvýznamnější doba rybníkářství je považována od druhé poloviny 15. století do konce 16. století, která je přezdívána „*zlatý věk rybníkářství*“, kdy se v českých zemích vystavělo zhruba 25 000 rybníků o celkové výměře asi 77 000 ha (Andreska 1997). V této době byl velice populární obchod se sladkovodními ryby. Došlo k zavedení nového třístupňového chovu kaprů, díky němuž mohlo dojít ke každoročnímu výlovu ryb. Také technologie vodních hrází byla zdokonalena, které tak mohly být budovány na větších plochách (Rozkošný 2015).

Ve své době vznikaly umělé vodní kanály. Nejznámější vodní kanál „*Zlatá stoka*“ vznikl v letech 1506 – 1518 za života Josefa Štěpánka Netolického. Stoka napájí Třeboňské rybníky a

je dlouhá 45 km. Tato stoka vede z Lužnice přes Třeboň k rybníku Dvořišti, přes Lomnici k Záblatí, k Ponědraži pod hráz Horusického rybníka, a kousek odsud to opět spojil s Lužnicí. Během jeho života byly vystaveny hlavní rybníky: r. 1505 Velký Tisý, Opatovický, Horusický. R. 1516 rybníky Žabov a Kaňov (Mokrý a Šusta 1931). Kromě toho se podílel také na rozšíření Žehuňského rybníka, přestavbě další rybníků na Novohradsku a Netolicku (Míka a Štochl 1963).

Nutno zmínit politicky důležitou moc šlechtických rodů, které byly v čele hospodářského rozmachu. Byly to Pernštejnové, Rožmberkové, páni z Hradce, Tovačovští z Cimburka, páni ze Švamberka, z Rožmitálu, z Brníčka a Zábřehu. Právě díky těmto rodům a jejich velkému vlastnictví zemědělské půdy docházelo k vytváření velkolepých rybníčních soustav. Zejména Třeboňsko, Pardubicko, Hlubocko, Tovačovsko a Hodonínsko (Rozkošný 2015). Kromě šlechty za výstavbou rybníků stála také královská města např. Hradec Králové, Kouřim či Pelhřimov (Andreska 1997).

Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan byl český rybář nepochybně největší popularity (Andreska 1997). Proslul se zejména přestavbou hlavní rybníční soustavy Rožmberků – Třeboňska (Míka a Štochl 1963). Vystavěl rybníky jako např.: Počátek, Nadymač, Plástovice, Naději, Potěšil, Nevděk (dnešní Svět) nebo Žabov (Teplý 1937). Vybuodoval jich velké množství, některé z nich i dokonce rozšířil jako třeba Záblatý rybník či Dvořiště. Proslul se především stavbou největšího rybníka Rožmberk na území České republiky. Jeho výstavba trvala šest let a museli kvůli tomu přemístit 750 000 m³ zeminy (Andreska 1997). Tento rybník nebylo snadné vybudovat kvůli jeho lokalitě na divoké řece. Kvůli případnému nebezpečí, vybuodoval umělý kanál Novou řeku (dlouhá 14 km), který tak odvrátil možné povodně a zajistil tak hráze svého rybníka (Mokrý a Šusta 1931).

4. 4. Úpadek rybníkářství

Zlatý věk rybníkářství pomalu končí a nastává počátek 17. století, který je poznamenán třicetiletou válkou (1618 – 1648). Důsledkem války bylo velké ničení rybníků, kdy vojska protrhávaly vodní hráze. Ničitelem rybníků byly také místní obyvatelé, kteří je vypouštěli za účelem osetí dna nebo přeměny na louku. Postupně tak docházelo ke změně rybníků na bahniska a kyselá louka. V Jižních Čechách zanikala téměř polovina rybníků (Malý 1984).

Poválečná situace tedy způsobila razantní zvednutí ceny za výstavbu nových rybníků. Bohužel ty nejvhodnější lokality pro výstavbu rybníků již byly využity. A nové náklady by

neposkytnuly užitek. Prodejci ryb na trzích navíc nechtěli zvyšovat jejich cenu, a tak nastala stagnace kaprů (Pavelková 2014).

Vlivem růstu populace v 18. století a rostoucím cenám obilí a dobytku klesá zájem o rybí maso. Lidé vypouští rybníky, aby z jejich plochy mohli vytvořit louky a pole. Kapitalismus působí na tehdejší společnost, a proto se v dalších staletích zvyšuje zájem o další rozšíření plochy na pěstování zemědělských plodin či dobytku. Majitelé rybníků odmítají investovat dalšími finančními prostředky do jejich údržby a renovace (Pavelková 2014).

V polovině 19. století nastala doba „*renesance*“, kdy se zájem o budování nových nebo obnovu starých rybníků trochu zvedl. V této době se začaly také budovat vodní nádrže sloužící pro hospodářské účely (Malý 1984). Za zmínku stojí ředitel třeboňského panství Václav Horák, který se zasloužil obnovou některých zaniklých či zrušených rybníků a trval na dodržení zásad chovu kaprů (Pavelková 2014).

20. století nebylo pro rybníkářství příliš pozitivní. Podle zákona o pozemkové reformě z r. 1919 došlo ke zestátnění Třeboňských rybníků (Andreska 1997). Po druhé světové válce se ale situace razantně zlepšila a nastala rekonstrukce rybníků (jejich zřízení a obnova). Např. na Pohořelicku (Rozkošný 2015).

Zároveň bylo potřebné vzít v úvahu některé staré a historicky významné přístroje na hrázích rybníků a udržet je v původním stavu jako technické památky. Některé rybníky byly dokonce prohlášeny za přírodní rezervace kvůli výskytu vzácných rostlin nebo živočichů (Malý 1984).

4. 5. Digital a spatial humanities

Pro studium historických zdrojů, jsem využíval nástroje “digital humanities“ a “spatial humanities“, kdy jsem užíval moderních technologií, abych docílil svému a zjistil tak potřebné informace. V historických pramenech jsem používal fulltextové vyhledávání. Následně poté jsem to zadal prostřednictvím GISU do prostorových souvislostí ve formě map.

Moje bakalářská práce využívá tohoto konceptu kvůli tomu, že spousta věcí je dostupná na internetu, kde můžu ve full textu vyhledávat.

Digital humanities zastřešuje zdroje, které využívají humanitní vědy, který jsou nyní digitalizované a umožňují vytvářet různé analýzy. Spatial humanities nám zase umožňuje informace, které jsme získali z těch zdrojů, vložit do prostorového kontextu, což je v mém případě práce v GISU.

Program GIS, v celém názvu geografické informační systémy, můžeme definovat jako počítačový software pro vytváření map a prostorové analýzy geoprostorových dat, tedy dat, které zahrnují polohu. Zobrazení a analýza geoprostorových dat se točí kolem výběru a použití barev, symbolů a prostorových statistik k identifikaci vzorů, témat a trendů.

Účelem digital humanities není pouze tvorba vizualizací dat nebo archivů, ale také kritická tvorba a analýza těchto materiálů (Giesecking 2018).

5. Mapování zmínek o prvních rybnících

5. 1. František Graus

Jeden z nejvýznamnějších Česko–německých historiků 2. poloviny 20. století František Graus, se zabýval mapováním rybníků ve své knize Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II. díl (1957). Ve své knize se věnoval životu venkovského obyvatelstva v období před husitskými válkami, kde se věnuje také rybníkům, které v té době sehrávaly důležitou roli v hospodářství venkovského lidu. V knize se Graus snaží popsat vývoj rybníkářství a jeho význam pro hospodářský vývoj venkovského obyvatelstva.

Věnoval zde malý čtyřstránkový prostor předhusitskému rybníkářství. Není to velké množství, ale podepřel to odkazy na dobové prameny (Teplý 2008). Jeho výzkum čerpal především z Archivu českého, archivu kapitulního Praha, Moravského diplomatáře, Urbáře a soudních akt (Graus 1957).

Zabýval se zkoumáním historických pramenů na území České republiky. Na mapě můžeme vidět ve kterých lokalitách se jednotlivé rybníky vyskytovaly. Největší četnost byla na Vodňansku, Čáslavsku, v okolí města Brna a Prahy. V již zmíněné kapitole Metodika jsem jednotlivé zmínky z jeho knihy poznačil do své databáze.

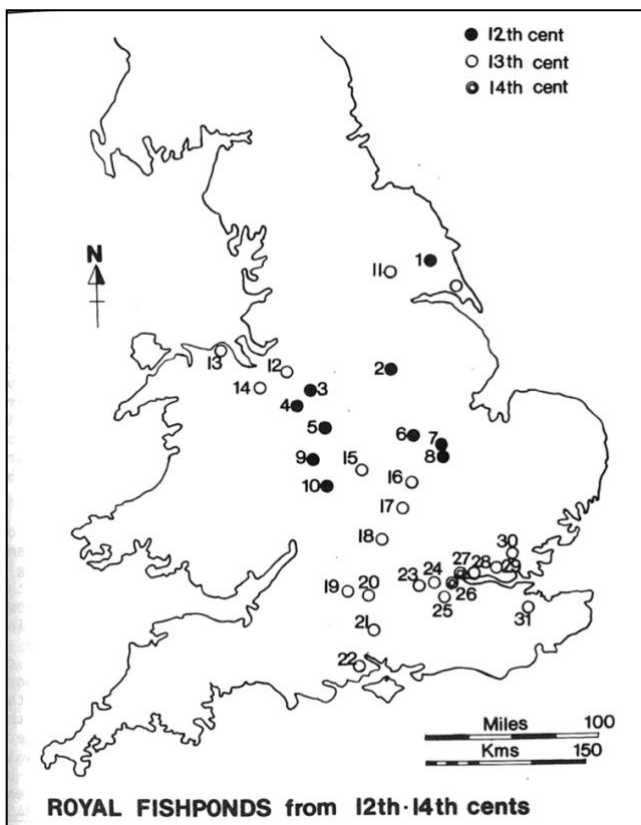
Obr. 1: Nově založené rybníky na přelomu 14. a 15. století (Graus 1957)

5. 2. Michael Aston

Michael Aston vydal knihu „*Medieval Fish, Fisheries and Fishponds in England*“, kde se společně s dalšími autory zabýval počátky rybníkářství a chovu ryb ve středověké Anglii. Rybníky byly v té době důležitým zdrojem potravy a zisku, a tak byly vlastněny šlechtou, církví i městy. Astonův výzkum ukázal, že v Anglii existovalo mnoho rybníků již od doby římské a že jejich počet výrazně vzrostl v době středověku.

Sám Michael se zaměřoval na mapování anglických královských rybníků ve 12. až 14. století. Rozkvětem užívání rybníků bylo podle studií nejvíce ve 13. století, ze kterého je doloženo okolo třiceti zmínek o rybnících spadající do královského vlastnictví. Nejsou zde zahrnuty všechny oblasti, ale pouze určitý výběr hrabství a řek, které byly sledovány. Využívaly se zdroje specifických královských edic pramenů. Jeho práce tak přinesla nové poznatky o fungování středověkých rybníků, včetně jejich uspořádání, využití a vztahu k místním komunitám.

Na mapě můžeme vidět, že lokalita nejstarších královských rybníků byla v regionech West a East Midlands (Západní a Východní Středozemí), konkrétně hrabství Staffordshire a Northamptonshire. Novější zmínky o rybnících byly zase v regionu Jihovýchodní Anglie, hrabství Hampshire a Berkshire (Aston 1988).

Obr. 2: Mapa královských rybníků v Anglii ve 12. až 14. století (Aston 1988)

6. Výzkumná část

6. 1. Postup

V programu Excel jsem si vytvořil tabulku tvořenou z primárních a sekundárních dat o jednotlivých rybnících. Jednotlivé zmínky jsem si postupně zapsal podle názvu obcí, ke kterým jsem následně dohledal ZSJ (základní sídelní jednotku) dostupné z ČSÚ. Dále obsahují rok, kdy se o dané zmínce píše. Ve většině případů se jednalo o obecní zmínku, tedy takovou, kdy rybník ležel v okolí obce, tehdy jsem zapsal číslo 1. V několika málo situacích byl zmíněn konkrétní rybník s jeho názvem, zde jsem zapsal číslo 2, a v následujícím sloupci jsem dopsal konkrétní název.

V některých případech šlo pouze o singulár, tedy pouze o 1 rybník (atribut 1). Jindy se jednalo o plurály, tedy 2 a více rybníků. Pokud jsem dohledal konkrétní číslo rybníků, napsal jsem ho do vedlejšího sloupce. Pokud to ve zmínce nebylo specifikováno (př. rybníky) do vedlejšího sloupce jsem zapsal písmeno „N“.

Následně jsme určili téma – tedy o jaký typ listiny se jedná. S panem doktorem Frajerem jsme společně vybrali 5 různorodých témat. Jestli se např. jednalo o kupní smlouvu, spor o rybník, případně zatopení pozemků nebo koupě ryb či povolení k lovu (viz. příloha č. 2). Ve většině případů se jednalo o zmínku, kdy došlo ke stavbě či založení rybníka.

Další sloupec umožňoval prostor pro případné poznámky ke zmínkám, které byly důležité vzít v potaz. Falzum byl následující sloupec, který rozhodoval, zda je daná listina potvrzeným falzem (1) nebo není (0).

Na závěr jsme zařadili 2 sloupce, které se týkaly citací. V jednom sloupci je vždy napsaná zkrácená citace pramene, odkud jsem čerpal. V druhém sloupci je pak určeno, zda se jedná o edice pramenů (1), sekundární literaturu s odkazem na pramen (2) nebo sekundární literaturu bez odkazu na pramen (3).

Tab. 1: Seznam atributů v Excelu (zdroj: vlastní zpracování)

ID	KOD_ZSJ	NAZEV_OBCE	ROK
TYP	KNAZEV_RYB	MNOZSTVI_R	POCET_R
TEMA	FALZUM	ZDROJ	CITACE

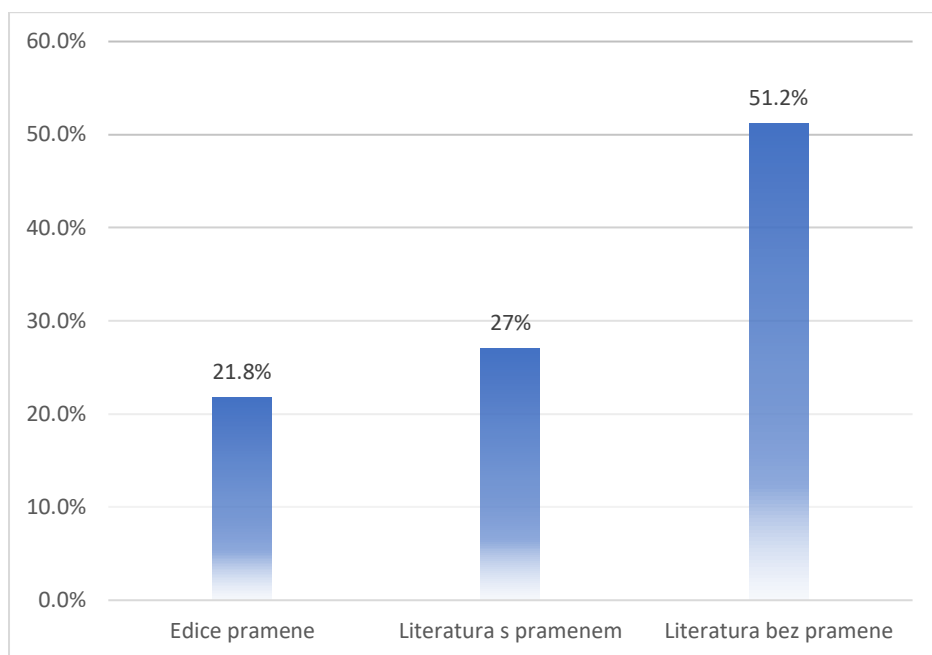
Vytvořil jsem mapy prvních rybníků na území České republiky pomocí GISu. Nejprve jsem do něj načetl svoji databázi a v Excelu ji rozdělil do jednotlivých souborů podle atributů. Poté jsem použil geodata z Českého statistického úřadu ke každé obci, abych získal kódy Základních sídelních jednotek (ZSJ). Následně jsem přidal podkladovou vrstvu "Základní sídelní jednotky polygony" a vytvořil bodovou vrstvu podle daných atributů. Tyto hodnoty jsem rozdělil do různých barev, aby bylo vše přehledné a srozumitelné. Nakonec jsem přidal nadpis, legendu, měřítko a směrovou růžici. Celkově jsem vytvořil tři mapy.

6. 2. Výsledky

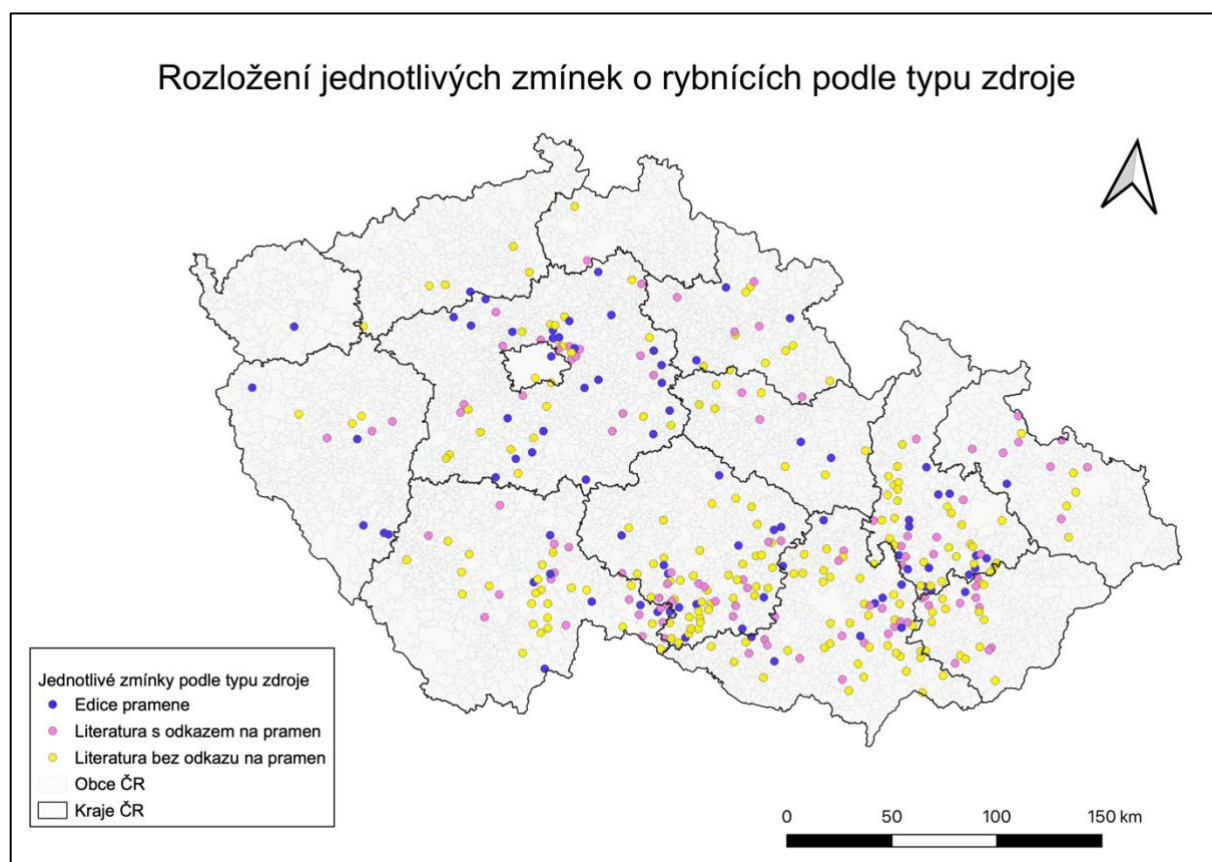
Na zkoumaném území České republiky bylo v rámci mého archivního výzkumu nalezeno a následně poznamenáno 377 rybníků. Jak můžeme vidět v tabulce č. 2, největší zastoupení zdroje pramenů bylo v sekundární literatuře bez odkazu na pramen. Jednalo se o polovinu (51,2 %) historických zdrojů. Druhé největší zastoupení měla sekundární literatura s odkazem na pramen. Takových bylo 27,0 %. V poslední řadě se jednalo o edice pramenů, kterých bylo 21,8 %.

Tab. 2: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle typu zdroje (zdroj: vlastní zpracování)

Zdroj	Počet zdrojů	Počet %
Edice pramene	82	21,8
Sekundární literatura s odkazem na pramen	102	27,0
Sekundární literatura bez odkazu na pramen	193	51,2

Graf. 1: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle typu zdroje v % (zdroj: vlastní zpracování)

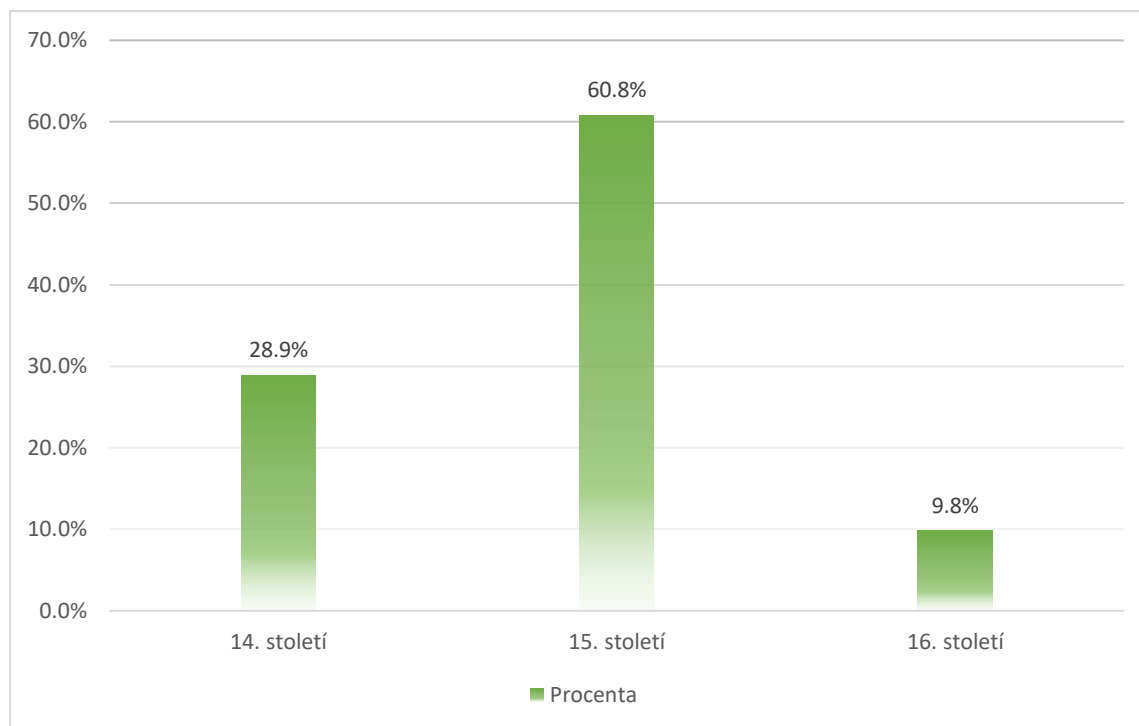

Mapa. 1: Rozložení jednotlivých zmínek o rybnících podle typu zdroje (zdroj: vlastní zpracování)

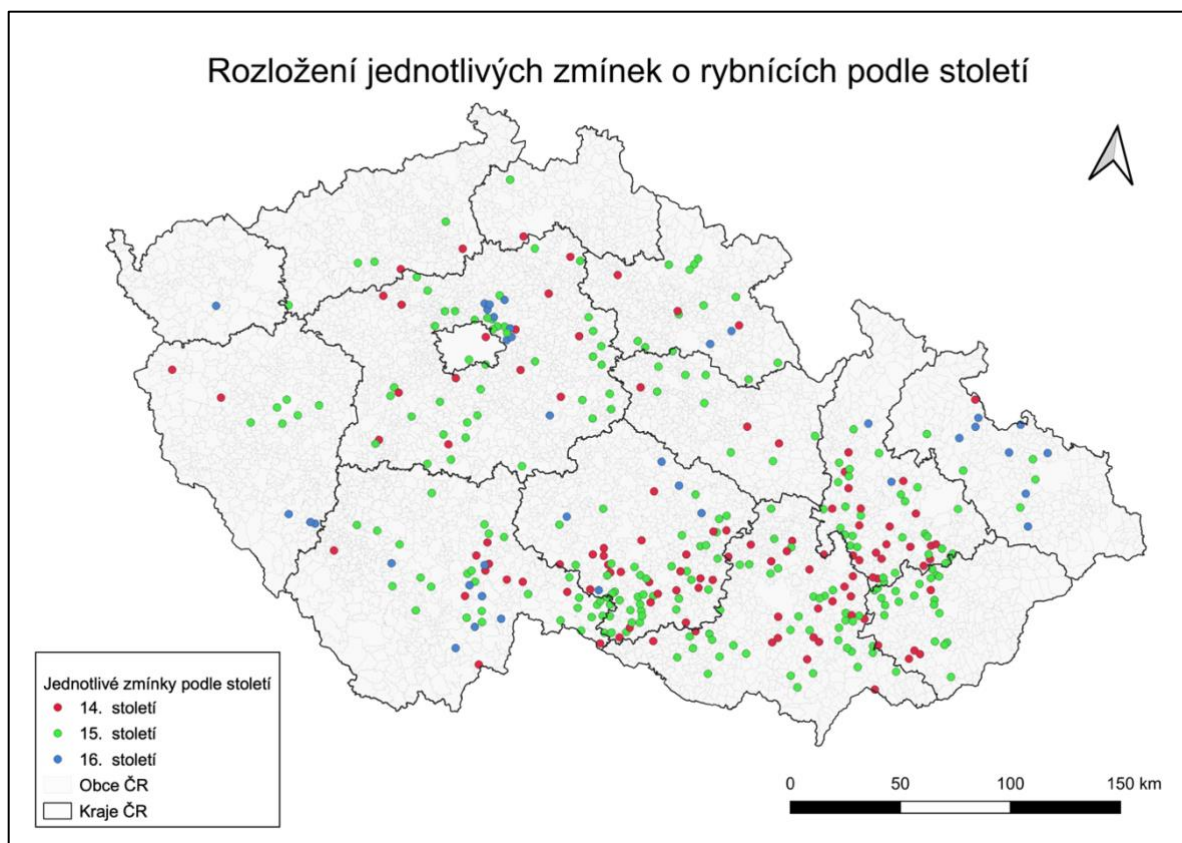
Tab. 3: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle století zmínky (zdroj: vlastní zpracování)

Století	Počet zmínek	Počet %
14. století	109	28,9
15. století	229	60,8
16. století	37	9,8

Co se týká atributu století („ROK“), tak v grafu č. 1 můžeme vidět největší zastoupení historických zmínek o rybnících na území ČR z 15. století, což není poněkud překvapivé, vzhledem k faktu, že v té době postupně docházelo z největšímu územnímu rozmachu rybníkářství u nás. Jedná se o 60,8 %. Druhé největší zastoupení patří 14. století, které zastupuje téměř 29 %. Ovšem nejmenší počet zmínek náleží 16. století, kde bylo necelých 10 %. Pouze 2 historické zmínky spadají do 13. století, které tvoří pouhé 0,5 % z celkového součtu zmínek. Konkrétně se jedná o zmínky rybníku v okolí obce Krnov a Ledce (okres Kladno). Kvůli jejich malému počtu jsem se rozhodl je nezačlenit do tabulky č. 3, grafu č. 2, ani mapy č. 2.

Graf. 2: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle století zmínky v % (zdroj: vlastní zpracování)

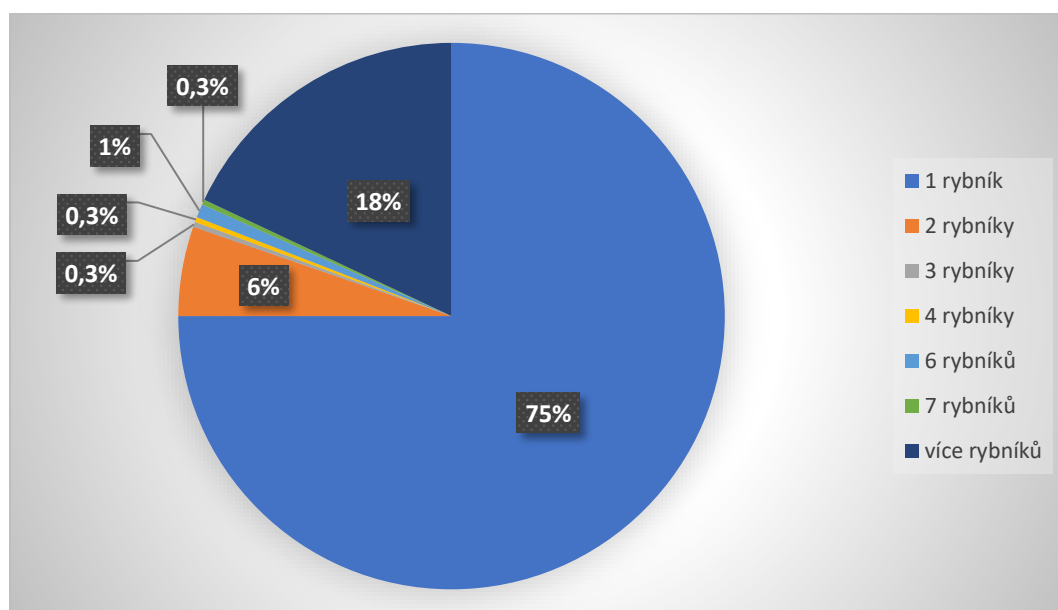

Mapa. 2: Rozložení jednotlivých zmínek o rybnících podle století (zdroj: vlastní zpracování)

U atributu počet rybníků, jsem si musel vytvořit pro svoji vlastní přehlednost dva sloupce ve své tabulce, kde se v jednom sloupci zapisoval pouze jeden rybník (označení 1) nebo více rybníků (označení 2) – „MNOZSTVI_R“. Pokud zde došlo k označení 2, došlo ke vzniku vedlejšího sloupce („POČET_R“), kde byl napsán konkrétní počet rybníků. Pokud nebyl specifikován přesný počet, je zde zapsáno písmeno N (neznámo). Při následném zpracování v Qgisu, jsem ale musel oba sloupce spojit v jeden, takže větší konkrétní počet rybníků byl převeden do prvního sloupce, kde v případě neznámého počtu, byla napsána 0.

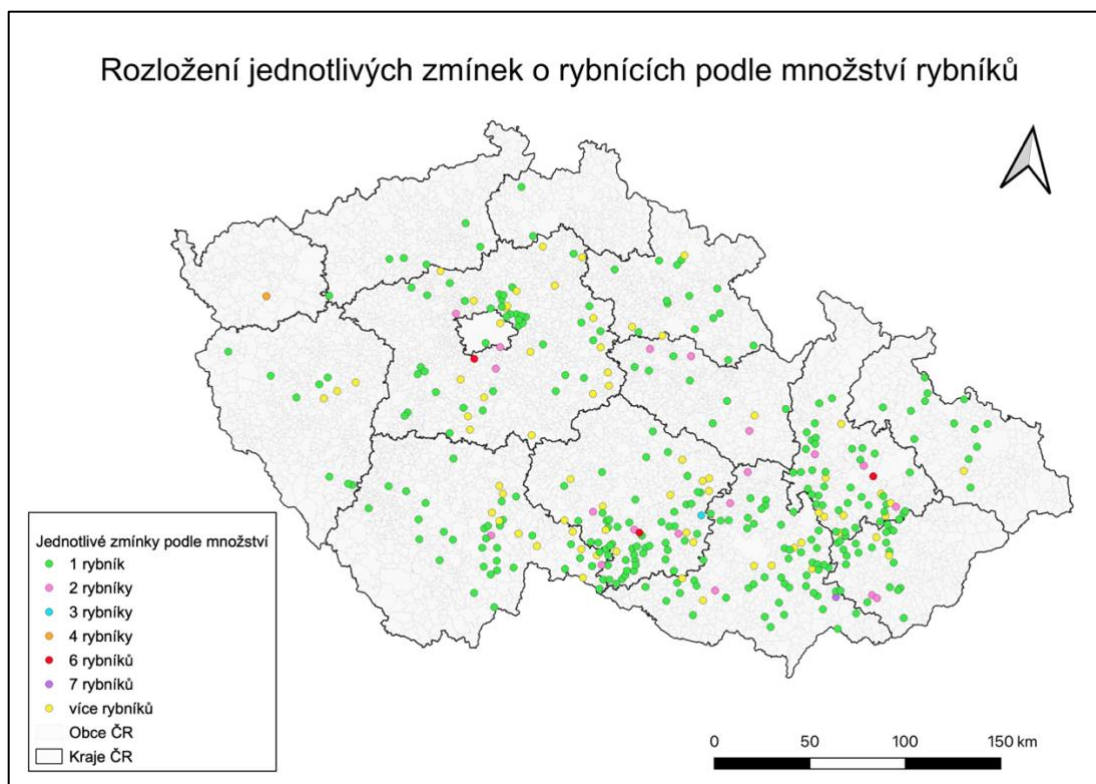
Tab. 4: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle počtu rybníků v % (zdroj: vlastní zpracování)

Počet rybníků	Počet zmínek	Počet %
1 rybník	283	75,0
2 rybníky	20	5,3
3 rybníky	1	0,3
4 rybníky	1	0,3
6 rybníků	3	0,8
7 rybníků	1	0,3
Více rybníků	68	18,0

Graf. 3: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle počtu rybníků v % (zdroj: vlastní zpracování)

Jak můžeme vidět z tabulky č. 4 a grafu č. 3, největší zastoupení má pouze 1 rybník, a to 75 % mých záznamů. Po něm následuje neurčitý počet rybníků, kterých bylo 18 %. Poté 2 rybníky, kterých bylo přes 5 %. Na závěr už následují pouze ojedinělé zmínky o konkrétní počet rybníků, především 3 rybníky, 4 rybníky, 6 rybníků a 7 rybníků. Tato práce musí brát v úvahu fakt, že historické prameny nejsou zcela průkazné. V minulosti se na to vůbec nekladl důraz, neboť to nebylo podstatné. Jedná se pouze hrubý nástin sesbíraných zmínek o rybnících.

Mapa. 3: Rozložení jednotlivých zmínek o rybnících podle množství rybníků (zdroj: vlastní zpracování)

Když se podíváme na atributy: „TYP“ a „KNAZEV_RYB“ můžeme říci, že málokterá zmínka odkazovala na konkrétní rybník a můj výzkum je toho živým důkazem. U téměř většiny rybníků nebylo specifikováno, o jaký přesný rybník se jedná. V převážné části to byly zmínky o rybnících, které se nacházely v blízkosti dané obce. Podle mé databáze se jednalo o 356 rybníků, což činí 94,4 %. V opačném případě se našlo pár výjimek, které odkazovaly na konkrétní typ rybníku (viz. tabulka č. 5). Těch bylo 21 rybníků – 5,6 %. Nejedná se o převratný počet, což by se ale mohlo odůvodnit vysokým zánikem historických rybníků.

Z 21 rybníků více jak většina, konkrétně 12 rybníků spadalo pod Jihočeský kraj. Není se čemu divit, vzhledem k tomu, že tato oblast byla velmi bohatá na velké množství rybníků, zejména na Třeboňsku (Malý 1984). Po něm následovaly 4 rybníky v Plzeňském kraji, 2 rybníky v kraji Středočeském a Vysočina a pouze 1 rybník v Pardubickém kraji.

Tab. č. 5: Seznam konkrétních rybníků (zdroj: vlastní zpracování)

ID	KOD_ZSJ	NAZEV_OBCE	TYP	KNAZEV_RYB
1	006173	Lázně Bohdaneč	2	Bohdanečský rybník
2	121983	Plzeň	2	Bolevecký rybník
3	008575	Bošilec	2	Bošilecký rybník
4	184284	Vodňany	2	Dřemlínský rybník
5	044971	Horusice	2	Horusický rybník
6	098906	Moravské Budějovice	2	Jackovský rybník
7	104388	Nezamyslice	2	Nezamyslický rybník
8	043664	Horní Pěna	2	Pěněnský rybník
9	125610	Ponědraž	2	Ponědražský rybník
10	118265	Pátek	2	rybník Blato
11	089451	Lužnice	2	rybník Černičný
12	085171	Lišov	2	rybník Dvořiště
13	170232	Třeboň	2	rybník Jamský
14	121983	Plzeň	2	rybník Lašitov
15	060143	Jílovice	2	rybník Ruda
16	060526	Jindřichův Hradec	2	rybník Vajgar
17	139751	Ratiboř	2	rybník Velká Holná
18	125504	Polnička	2	Velké Dářko
19	125636	Záblatí	2	Záblatský rybník
20	019038	Hrádek	2	Zbynický rybník
21	195731	Žehuň	2	Žehuňský rybník

Pro kontrolu a vlastní ujistění u atributu „FALZUM“ jsem zkontaktoval paní doktorku Šimkovou z Katedry historie Univerzity Palackého v Olomouci, ze sekce archivnictví, aby mi pomohla určit, zda jsou dané listiny potvrzeným falzem či nejsou. Zde bych chtěl podotknout, že všechny mé prameny, ze kterých jsem čerpal při svém výzkumu, potvrzená falza nejsou.

Jak jsem již zmínil na začátku této kapitoly, kdy jsme společně s panem doktorem Frajerem vymysleli u atributu „TEMA“ 5 různých témat (viz. příloha č. 2), čeho by se dané smlouvy či zmínky mohly týkat. Při následném zkoumání, jsme zjistili, že většina zmínek z mé databáze, odkud jsem čerpal, neměla specifikováno, o jaký typ smlouvy se jednalo. Proto při mém výsledku zde na plné čáře převládá téma č. 2: „*Zmínka o stavbě či založení rybníka*“, kde jsme dané zmínky přiřadili. Z celkového počtu to činí 363 zmínek, což je zhruba 96 %. Zbylé 4 procenta tvoří z převážné většiny téma č. 1: „*Kupní smlouva, převod, potvrzení majetku*“ a ve výjimečných případech zbylá témata.

7. Diskuze

Při mém kabinetním archivním výzkumu bylo celkem nalezeno 377 zmínek o rybnících. Tedy 377 obcí, kde se v jejich blízkosti daný rybník mohl nacházet, nebo stále nachází. Když to porovnáme s celkovým počtem obcí v České republice, kde je 6 254 obcí. Můj výzkum je pouhých 6 % z celkového počtu obcí. Nejedná se o závratné číslo, nicméně musíme brát v úvahu fakt, že v minulosti každá obec nemusela mít vlastní rybník, a to mohlo být zapříčiněno mnoha důvody jako např. jejich lokací.

Takový známý příklad je řídký výskyt rybníků v blízkosti Bílých Karpat a Javorníků, kde hrály roli hlavně přírodní poměry. Proto se rybníky zakládaly raději v nížinatých oblastech, kde zachycovaly vodu nezbytně nutnou pro hospodářské účely, pro pohon vodních mlýnů a stup. Kromě toho, že rybníky byly zařízení produkující rybí maso, především kapří, jejich povaha byla také energetická a retenční. Poskytovali nezbytnou vláhu v chudých krajích na srážky. Také vodu pro napájení dobytka, nebo vodu, která při velkých deštích mohla ohrozit celou vesnici (Hurt 1960).

Dalším faktorem, který ovlivňoval nerovnoměrné vznikání rybníků, byly jejich náklady. V té době měli poddaní jen málo robotních povinností, které sotva stačily k obhospodaření několika málo panských lánů a luk nezbytných pro obživu feudála, jeho rodiny, služebnictva a dobytka. Proto bylo nutné pro zakládání rybníků najímat dělníky, které bylo třeba zaplatit (Hurt 1960).

Když se podíváme na mé vytvořené mapy a porovnáme to s knihou pana Hurta, který zde sám tvrdí, že rozložení rybníků nikdy nebylo rovnoměrné, docházíme ke shodě. Potvrzuje se nám tedy fakt, že nejvíce rybníků bylo ve vnitřních krajích Moravy a dále na Českomoravské vysočině.

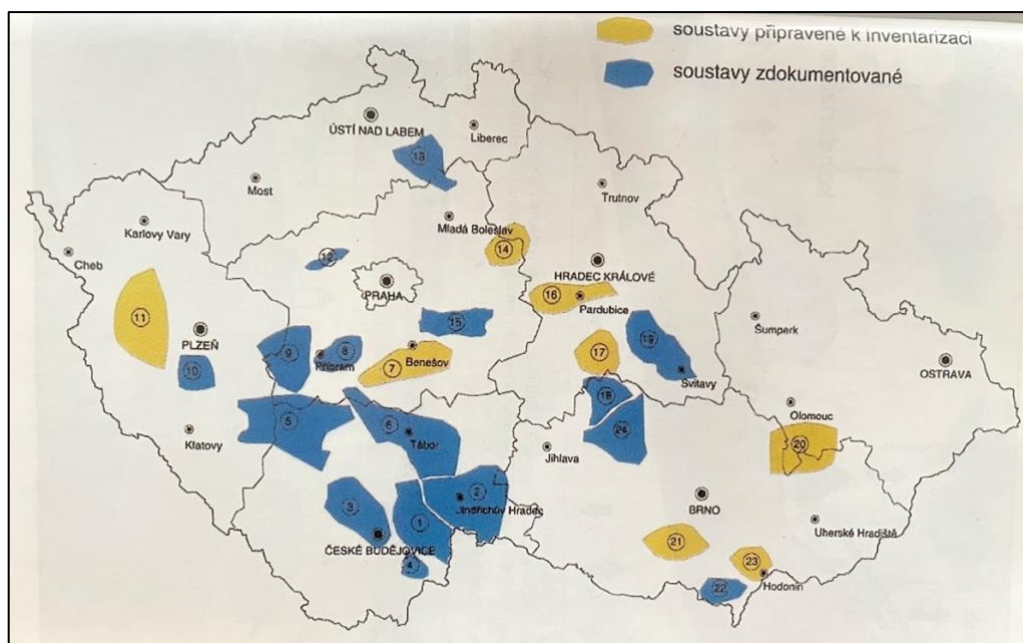
Předpokládá se, že důvodem, proč je nejvyšší počet rybníků umístěn právě v krajích Jihočeském, Jihomoravském a na Vysočině, je skutečnost, že těmto krajům bylo v minulosti věnováno daleko více pozornosti. Středověké edice pramenů se z těchto lokalit dochovaly v hojnějším počtu než v jiných krajích, což mohlo být důsledkem zvýšeného zájmu o tyto oblasti. Kromě toho také zmíněné kraje disponují příznivějšími podmínkami pro stavbu vodních nádrží. Dalším faktorem, který ovlivňoval moji databázi bylo čerpání z knihy zaměřující se na Moravu a Slezsko (Hurt 1960). Není tedy překvapivé, že právě z Jihomoravského kraje a kraje Vysočina mám poznamenaných tolik zmínek.

Zmínky, o kterých se dozvídáme z pramenů, nám v drtivé většině případů nepoukazují na konkrétní typ rybníku. Pouze zmíněnou ves s její hrubou polohou, dokonce někdy i s

přibližnou polohu lesa (Teplý 2008). Proto by bylo velice obtížné zjistit celkový počet historických zmínek o rybnících u nás. Nespočetné množství zmínek je v písemných pramenech, které ovšem v mnoha případech nemusí ani poukazovat na samotné rybníky, ale mohou pouze zmiňovat rybářství jako obecný celek nebo hospodaření s vodou. Některé listiny nám zase mohou stěžovat práci jejich nečitelnosti či poškozením.

Nicméně, i přesto, že celkový počet historických zmínek není znám, stále jsou k dispozici mnohé zdroje informací, jak v tištěné sekundární literatuře, tak zdigitalizované listiny. V mém případě by to mohla být webová stránka FONTES a knihy Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku (Hurt 1960), a Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské II. (Hurt 1957). Tyto knihy a mnohé další, mi pomohly přispět k vytvoření mé databáze, a mohou být tak použity k pochopení historie a významu rybníků v české kultuře a krajině.

Český autor Josef Pokorný nám ve své knize Vodního hospodářství poskytl schéma hlavních rybníčních oblastí v České republice v dnešní době. V porovnání s mými již zmíněnými a znázorněnými mapami zde můžeme vidět občasné rozdíly v určitých oblastech. Konkrétně v Jihomoravském a Olomouckém kraji, kde byl v minulosti velký zástup rybníků. Odstupem času samozřejmě spousta rybníčních soustav postupně zanikalo vlivem stále rostoucích nákladů na stavbu rybníků a jejich údržbu. Proto není divu, že se jich spousta nedochovalo do dnešní doby. Na druhou stranu viditelným opakem můžeme zaznamenat u kraje Jihočeského a kraje Vysočina, jedny z nejméně zahuštěných krajů u nás, kde je viditelná jasná pozůstalost historických rybníků do současnosti (Pokorný 2009)

Obr. 3: Schéma hlavních rybníčních oblastí v ČR (Pokorný 2009)

8. Závěr

Rybníkářství v České republice mělo v minulosti zcela jistě své světlé a stinné stránky. Jak je již známo z historie, jeho ranné počátky sahají do 11. století, následoval pomalý rozvoj budování rybníků, přes jeho zlatou éru ve 15. a 16. století až po jeho postupný pokles po třicetileté válce.

Provedením analýzy na základně dobových pramenů a jiných zdrojů, se podařilo vytvořit bodovou vrstvu podle administrativního členění ČR. Tato metoda by mohla být uplatněna i na jiné typy vodních ploch nebo na menší územní celky.

Podle dat z tabulek, se kterými jsem pracoval ve své práci, lze vyčíst, že v porovnání k dnešní době, došlo ke značnému poklesu budování rybníků. Což je velká škoda, neboť rybníky představují důležitou součást naší krajiny. Po druhé světové válce sice došlo ke zlepšení vodohospodářské situace u nás, která zapříčinila vysokou poptávku po tržní rybě, což sice vedlo ke zvýšení zájmů o rozšíření vodních ploch, nicméně už nebylo možné vrátit se zpět ke zlaté éře rybníkářství, jako tomu bývalo. Převážná část plochy, která dříve sloužila jako plocha pro budování rybníků, nyní slouží hospodářským účelům.

Nicméně můžeme vidět, že i v dnešní době dochází k budování nových rybníků či k obnově těch starých. Modernizace je klíčová. Přinesla nám pokrok v tomto oboru v podobě nových stavebních materiálů a pokrokové techniky. Přelom 20. a 21. století nám přinesl vznik nových malých vodních nádrží, pod které v dnešní době řadíme právě rybníky. Minulost však nesmíme opomíjet, ani jí pohrdat, neboť se prolíná, tak moc se současností, než v jakém jiném odvětví (Míka 1963, Rozkošný 2015).

Pokud jde o cíle práce, řekl bych, že byly naplněny. Pokusil jsem se vyhledat, co největší množství historických zmínek o rybnících, aby tato práce mohla vzniknout. Z mého pohledu se mi to podařilo. Jak jsem již zmínil dříve, počet mých zmínek není nijak zvlášť závratné číslo. Důvodem byla velká časová náročnost při vyhledávání jednotlivých zmínek. Starší archivní prameny, které byly v latině nebo hůře či nejasně čitelné, to dost komplikovaly a tím jsem přišel o spoustu času. Tímto směrem, bych se mohl ubírat v budoucnu při psaní diplomové práce a rozšířit tak tento výzkum více do hloubky.

9. Summary

The bachelor thesis deals with the first written references to ponds in our territory. The aim was to get as many references as possible so that we could get one step closer to our pond culture. To learn about its glorious history and to compare it with the world. For this purpose, we used mostly available editions of medieval written sources, which were supplemented with sources from secondary literature. A spatial database was then created from these sources. The method used was full-text search, which facilitated the retrieval of individual references. In most cases I filtered for keywords such as pond or ponds. Some of the documents were even in Latin, hence the use of their foreign language equivalent here.

Based on the results, the number of historical ponds was much larger than it is today. The reason for this was the gradual disappearance of many ponds due to the increasing costs of their repair. The largest number of reservoirs was in the 15th century, when the Bohemian pond industry was at its peak. The number of my historical mentions is not that high a number due to the time-consuming nature of searching for individual written documents. Nevertheless, I was still able to capture at least a substantial part of the historical ponds, which I subsequently depicted in my maps.

This work is a definite contribution to the world of pond science. It contributes to its database with many new references that may not have seen the light of day until now. However, it is not primarily interested in the mere historical ponds that have been or still are in our landscapes, but primarily points out mere mentions, not confirmed locations of ponds in the past, and this should not be forgotten.

10. Seznam literatury

10.1 Knihy

ANDRESKA, Jiří: *Lesk a sláva českého rybníkářství*. Pacov 1997.

ASTON, Michael: *Medieval Fish, Fisheries and Fishponds in England*. Oxford 1988.

GIESEKING, Jen Jack: Where Are We? The Method of Mapping with GIS in Digital Humanities. In: *American Quarterly* 70, č. 3, Baltimore 2018.

GRAUS, František: *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské 2. díl*. Praha 1957.

HIGGINBOTHAM, James: *Piscina: Artificial Fishponds in Roman Italy*. Chapel Hill 2012.

HURT, Rudolf: *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku 1. díl*. Opava 1960.

JANEČEK, Miloslav et kol.: *Z historie českých rybníků*. Třeboň 1995.

KŘIVÁNEK, Jiří – KOPP, Jan – NĚMEC, Jan: *Rybníky v České republice*. Praha 2012.

LIEBSCHER, Petr – RENDEK, Jan: *Ryby, rybníky, rybníkáři*. Praha 2010.

MALÝ, František: *Z historie výstavby rybníků v Čechách, zejména na Třeboňsku*. Praha 1984.

MÍKA, Alois – ŠTOCHL, Sláva: *Naše rybníky a přehradní jezera*. Praha 1963.

MOKRÝ, Theodor: *Hospodářství rybníční*. Písek 1935.

MOKRÝ, Theodor – ŠUSTA, Václav: *Význam jihočeského rybníkářství – jeho vznik a vývoj*. Praha 1931.

PAVELKOVÁ, Renata – FRAJER, Jindřich – NETOPIL, Patrik: *Historické rybníky České republiky: srovnání současnosti se stavem v 2. polovině 19. století*. Praha 2014.

POKORNÝ, Josef: *Vodní hospodářství. Stavby v rybářství tví*. Praha 2009.

ROZKOŠNÝ, Miloš – PAVELKOVÁ, Renata – DAVID, Václav: *Zaniklé rybníky v České republice*. Praha 2015.

TEPLÝ, František: *Príspevky k dějinám českého rybníkářství*. Praha 1937.

TEPLÝ, Jaroslav: *Príspevek k dějinám rybníků a rybníkářství v předhusitském Chrudimsku*. In: *Theatrum historiae* č. 3, Pardubice 2008.

VÁLKA, Josef: *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předběllohorské Moravě*. Praha 1962.

10.2 Akademické práce

BLÁHOVÁ, Kateřina: *Mapování a analýza území zaniklých rybníků v severní části povodí Rakovnického potoka*. Liberec 2014. Bakalářská práce.

GDULOVÁ, Markéta: *Mapování vegetace Polaneckých rybníků (CHKO Poodří)*. Ostrava 2014. Diplomová práce.

10.3 Internetové zdroje

Czech medieval sources Fontes

<https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php>

ČSÚ–Český statistický úřad. Statistický metainformační systém

<https://apl.czso.cz/iSMS/cisdet.jsp?kodcis=42>

Kramerius. Digitální knihovna Akademie věd ČR

<https://kramerius.lib.cas.cz>

11. Seznam grafů, map, obrázků a tabulek

Grafy

Graf. 1: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle typu zdroje (%)

Graf. 2: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle století zmínky (%)

Graf. 3: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle počtu rybníků (%)

Mapy

Mapa. 1.: Rozložení jednotlivých zmínek o rybnících podle typu zdroje

Mapa. 2.: Rozložení jednotlivých zmínek o rybnících podle století

Mapa. 3.: Rozložení jednotlivých zmínek o rybnících podle množství rybníků

Obrázky

Obr. 1.: Nově založené rybníky na přelomu 14. a 15. století

Obr. 2.: Mapa královských rybníků v Anglii ve 12. až 14. století

Obr. 3.: Schéma hlavních rybníčních oblastí v ČR

Tabulky

Tab. 1.: Seznam atributů v Excelu

Tab. 2.: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle typu zdroje (%)

Tab. 3.: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle století zmínky (%)

Tab. 4: Jednotlivé zastoupení historických pramenů podle počtu rybníků (%)

Tab. č. 5: Seznam konkrétních rybníků

12. Přílohy

Příloha 1: Seznam edic pramenů

Acta iudicialia (akta soudní) VI. (1407-1408)
Archiv český
Archiv Koruny české
Codex iuris municipalis regni Bohemiae
Desky zemské
Libri erectionum
Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I. 1418-1437 (ed. Rynešová)
Moravské zemské desky, kraj olomoucký II. 1480-1566 (Matějek)
Pozůstatky knih zemského práva knížectví opavského II
Purkrabské účty panství Novohradského z let 1390-1391 (Šusta)
Reliquae tabularum terrae II

Příloha 2: Seznam témat o charakteru zmínky

1. Kupní smlouva, převod, potvrzení majetku
2. Zmínka o stavbě či založení rybníka
3. Spor o rybník, případně zatopení pozemků
4. Koupě ryb
5. Povolení k lovu